

2. Мильков Ф.Н. Человек и ландшафты. – М.: Мысль, 1973. – 223 с.

3. Тарасов Ф.В. Городские ландшафты (вопросы теории и практики) // Вопросы географии. Сб. 106. Влияние человека на ландшафт / Под ред. Ф.Н. Милькова, К.Н. Дьяконова. – М.: Мысль, 1977. – 136 с.

УДК 528.9 : 371.673

В.С. Яценко

Институт педагогіки АПН України, м. Київ

ОСОБЛИВОСТІ ГЕОГРАФІЧНОЇ КАРТОГРАФІЇ У ЗОБРАЖЕННІ КУЛЬТУРНИХ ПРОЦЕСІВ

У статті розкриваються шляхи вирішення проблеми побудови цілісної системи зображення культурних процесів у картографії.

Пропонується розпочати роботу з підготовки і видання фундаментальної роботи для науки – «Атласу культурної і природної спадщини України». Обґрунтовується план змісту атласу, який складається із трьох розділів: «Види і напрями культурної діяльності», «Культурна діяльність і спадщина» та «Культурний контекст».

Ключові слова: картографія, культурна і природна спадщина.

V. Yatsenko

FEATURES OF GEOGRAPHICAL CARTOGRAPHY IN THE REPRESENTATION OF CULTURAL PROCESSES

The ways of decision a problem of construction the integral system of representation the cultural processes in cartography are opened up in the article.

It is suggested to begin work with preparation and edition of fundamental work for science – «Atlas of cultural and natural legacy of Ukraine». The plan of content of atlas which is divided into three sections – «Kinds and directions of cultural activity», «Cultural activity and inheritance» and «Cultural context» – is grounded.

Keywords: cartography, cultural and natural legacy.

Вступ. Специфічні природні умови України стимулювали населення до постійного поліпшення умов проживання. Власне, на сьогодні ми маємо у переважній більшості території країни штучно створені системи життєзабезпечення. Місцеві умови відмінностей у мові вплинули на поширення географічних ареалів діалектів, релігія – на формування стереотипів. У цьому різноманітті умов і чинників склалася культура тих етносів, з яких утворювалася нація. У географічній картографії можуть відображатись культурні відмінності між етнічними групами, які визначають відмінності у їх соціальній історії. На цьому і будуть ґрунтуватись наші розробки у зображенні культурних предметів і процесів.

Вихідні передумови. Сучасний стан культурної і природної спадщини України свідчить, що в багатьох національних програмах соціально-економічного розвитку, які спрямовані на їх повне збереження та охорону,

обмежується фінансування, скорочуються експериментальні дослідження, зокрема повне об'ємне картографування території.

У роботах О.О. Бейдика, О.М. Берлянта, А.І. Бочковської, Ю.А. Веденіна, К.А. Поливач, Л.Г. Руденка, Д.О. Ляшенка та інших науковців розглядаються специфічні питання картографії зображення культурних процесів.

Формулювання цілей статті, постановка завдань. Основною метою висвітлення даної проблеми є обґрунтування змістової і просторової частин зображення культурної і природної спадщини України на географічній карті (в атласі). Для досягнення поставленої мети потрібно було вирішити такі важливі завдання:

- визначити чинники формування культурної різноманітності країни, їх взаємозв'язок із рівнем соціально-економічного розвитку України;
- обґрунтувати змістову частину напрямів картографування культурної і природної спадщини із вивченням вітчизняного та зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Нова парадигма розвитку картографії – її інтеграція з геоінформатикою і дистанційним зондуванням. Ідея об'єднання трьох суміжних галузей знань висловлювалась давно, що сильно вплинуло на теоретичні концепції, методи і технології, особливо у зв'язку з глобальною комп'ютеризацією наукових досліджень [2, с. 26–28].

Український дослідник К.А. Поливач, аналізуючи основні завдання і перспективні напрями картографування спадщини, відзначає її соціальну значущість, зокрема у розвитку української культури та освіти. Вона дає можливість активізувати культурні ресурси, сприяє збереженню та примноженню національної свідомості, звичаїв, традицій країни та її окремих регіонів [5, с. 42–49].

Об'єктами картографування культурних процесів є пам'ятники, ансамблі, геологічні і фізіографічні утворення (ареали видів тварин і рослин, які зникають), визначні місця історії, культури та природи. *Головними принципами*, покладеними в основу створення географічних карт, є фундаментальність, комплексність, інтегративність, історизм, репрезентативність, проблемної орієнтації тощо [6, с. 3–10]. *Історико-географічний підхід* розкриває історію заселення та освоєння природних ресурсів людиною як територіально, так і в часовому аспектах.

Розробка географічних карт і використання тих або інших картографічних методів і прийомів залежить насамперед від специфіки вирішення завдання, а також від виду наявної інформації, кваліфікації виконавця і багатьох інших об'єктивних та суб'єктивних умов. Відповідно до класифікації галузей картографування у зображенні культурних предметів і процесів за основу ми беремо тематичне картографування суспільства (рис.).

Рис. Основи класифікації тематичного картографування суспільства

Передача кількісних показників зображується діаграмними побудовами, які розміщують у межах відповідних ділянок. Наприклад, на карті народів за національним складом населення з додатковою характеристикою його густоти у межах виділених ділянок якісна характеристика – кольоровим тоном, кількісна – густиною пофарбування.

Географічні карти культури і охорони спадщини відображають історико-культурні і природні процеси (явища) та події в їх взаємозв'язку; карти охорони спадщини показують у територіальному аспекті систему науково-технічних і адміністративно-правових заходів, спрямованих на збереження, раціональне використання природних і культурних ресурсів. На думку українського науковця Т. Панасенко етнічна різноманітність є необхідною передумовою існування суспільства. Завдяки етнічним відмінностям людство зберігає можливість повноцінно здійснювати свій культурогенез. Етнічні відмінності є не механічними, а органічними, бо зумовлені єдністю, взаємодією, взаємозв'язками людства та природи.

Особливості географічного зображення культурних предметів і процесів специфічні у картографії. *По-перше*, – зображення релігійних предметів культури (церкви, монастирі, дзвіниці), їх місце розташування по регіонах, а також процеси (релігійний склад населення, маршрути паломництва тощо). *По-друге*, масштаби мовних відмінностей – процеси (ареал мови залежить від демографічних змін (за роками) впливу іноземних мов; предмети – письмові пам'ятки культури (місця укладання, поширення). *По-третьє*, велика група системи політичної структури (процеси зміни по роках електорату виборців, предмет як органи місцевого і регіонального управління (будинки); система освіти (процеси – кількісний склад дітей дошкільного віку, учнів загальноосвітніх навчальних закладів та позашкільних центрів творчості, кваліфікованість педагогів, предмети як будинки закладів та установ). *По-четверте* – види виробничо-економічної діяльності людей (на прикладі міста (процеси – історія територіальної організації міста, походження населення, рід занять та предмети як базари, банки, особливості одягу, житла, пам'ятники і пам'ятки історії, культури).

Виділимо *чинники* та їх основний вид взаємозв'язку у зображенні культурних процесів на географічній карті: розміри території, культурне і природне різноманіття, час. Взаємозв'язки трьох. на нашу думку, провідних чинників і визначатимуть загальний рівень соціально-економічного розвитку країни з особливостями матеріальної та духовної культури українців.

Знаковою подією стало розроблення концепції і програми створення Російського національного атласу культурної і природної спадщини (1995) під науковим керівництвом академіка РАН О. Лютого [1]. У Національному атласі України (2007) представлено такі географічні карти: історико-культурні пам'ятки загальнодержавного значення (№ 37), пам'ятки природної спадщини загальнодержавного значення (№ 38) і історико-культурні заповідники та історичні населенні місця (№ 39); автор карт – К.А. Поливач.

Автор брав участь у розробці спеціального змісту карт у географічному атласі «Київщина» [3]: «Київська область на карті України» (с. 2), «Адміністративно-територіальний устрій» (с. 3), «Аварія на Чорнобильській атомній станції» (с. 12), «Наслідки аварії на Чорнобильській атомній станції» (с. 13), «Освіта. Наука» (с. 17) та «Дитячі туристсько-краєзнавчі маршрути Київщини» (с. 20).

Аналіз географічних карт, які зображують культурні процеси, свідчить про безсистемність такої специфічної характеристики культурної і природної спадщини України. Тому ми пропонуємо розпочати роботу зі створення «Атласу культурної і природної спадщини України». На нашу думку, найбільш раціональним буде такий план змісту атласу (табл. 1).

Наприклад, підрозділ 2.9. «Українські об'єкти Всесвітньої культурної і природної спадщини ЮНЕСКО» (табл. 2) розкриє такі картографічні особливості: картосхеми історії територіального формування об'єкта, його вигляд із космосу, місце розташування на карті України, топографічні плани, схеми маршрутів екскурсій, топоніми тощо.

Організація роботи редакційної колегії з підготовки і видання такої титанічної роботи засвідчить значний науковий потенціал географічної науки України та буде сприяти підвищенню авторитету країни на міжнародному рівні.

Таблиця 1

Атлас культурної і природної спадщини України
(план змісту розроблено В.С. Яценко)

РОЗДІЛ 1 Види і напрями культурної діяльності	РОЗДІЛ 2 Культурна діяльність і спадщина	РОЗДІЛ 3 Культурний контекст
1.1. Газети	2.1. Основні мови	3.1. Освіта
1.2. Книги	2.2. Основні релігії	3.2. Людський капітал
1.3. Бібліотеки	2.3. Національні свята	3.3. Демографія і здоров'я

1.4. Радіо	2.4. Народні і релігійні свята	3.4. Економіка
1.5. Телебачення	2.5. Найбільш відвідувальні об'єкти культури	3.5. Соціальне забезпечення
1.6. Кінотеатри	2.6. Найбільш відвідувальні природні визначні місця	3.6. Навколишнє середовище і біорізноманіття
1.7. Кінофільми	2.7. Об'єкти культурної спадщини України	
1.8. Музикальні звукозаписи	2.8. Об'єкти природної спадщини України	
	2.9. Українські об'єкти Всесвітньої культурної і природної спадщини ЮНЕСКО	

Таблиця 2

Українські об'єкти Всесвітньої культурної і природної спадщини ЮНЕСКО (2009)

№	Назва об'єкта	Місцерозташування
1	Кисво-Печерська лавра та Софія Київська	м. Київ
2	Історичний центр міста Львова	м. Львів
3	Геодезичні пункти «Дуги Струве»	Баранівка, Катеринівка, Фельштин (Хмельницька область), Стара Некрасівка (Одеська область)
4	Букові ліси Карпат	Українські Карпати

Висновки. Соціально-економічний розвиток України залежить від чинників, які формують культуру країни – розміри території, культурне і природне різноманіття та час. Необхідно розпочати роботу з підготовки і видання фундаментальної роботи для науки – «Атлас культурної і природної спадщини України». Розпочинати слід з обґрунтування змістової частини напрямів картографування культурної і природної спадщини, вивчення вітчизняного та зарубіжного досвіду у новому та перспективному напрямі географічної картографії.

Рецензент – д-р пед. наук, проф. М.І. Бурда

Література:

1. А.А. Лютый и картографирование наследия России / А.М. Берлянт, В.К. Бронникова, Ю.А. Веденин и др. – М.: Ин-т наследия, 2003. – 182 с.
2. Берлянт А.М. Современная парадигма картографии // Український географічний журнал. – 2006. – № 4. – С. 26–28.
3. Київщина: Географічний атлас. Моя мала Батьківщина / Відп. ред. Т.В. Погурельська. – К.: ТОВ «Вид. «Мапа», 2006. – 24 с.
4. Національний атлас України. – К.: ДНВП «Картографія», 2007. – 440 с.
5. Поливач К.А. Методика дослідження характеру і ступіню впливу культурної спадщини на розвиток регіонів // Географія і сучасність: Зб. наук. праць НПУ ім. М.П. Драгоманова. – К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006. – Вип. 16. – С. 42–49.
6. Руденко Л.Г., Бочковська А.І., Ляшенко Д.О. Національний атлас України: блок «Україна у світі та Європі» // Український географічний журнал. – 2005. – № 1. – С. 3–10.